

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2013:B10

Kv Pamela 1

Renovering av skiffertak

Antikvarisk medverkan

Kv Pamela 1
Västerås socken
Västmanlands län

Fredrik Ehlton

Kv Pamela 1

Renovering av skiffertak

Antikvarisk medverkan

Kv Pamela 1
Västerås socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM120122

Fredrik Ehlton

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2013

Omslagsfoto: Vlm_kmvFE-2515

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Fredrik Ehlton, Västmanlands läns museum.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

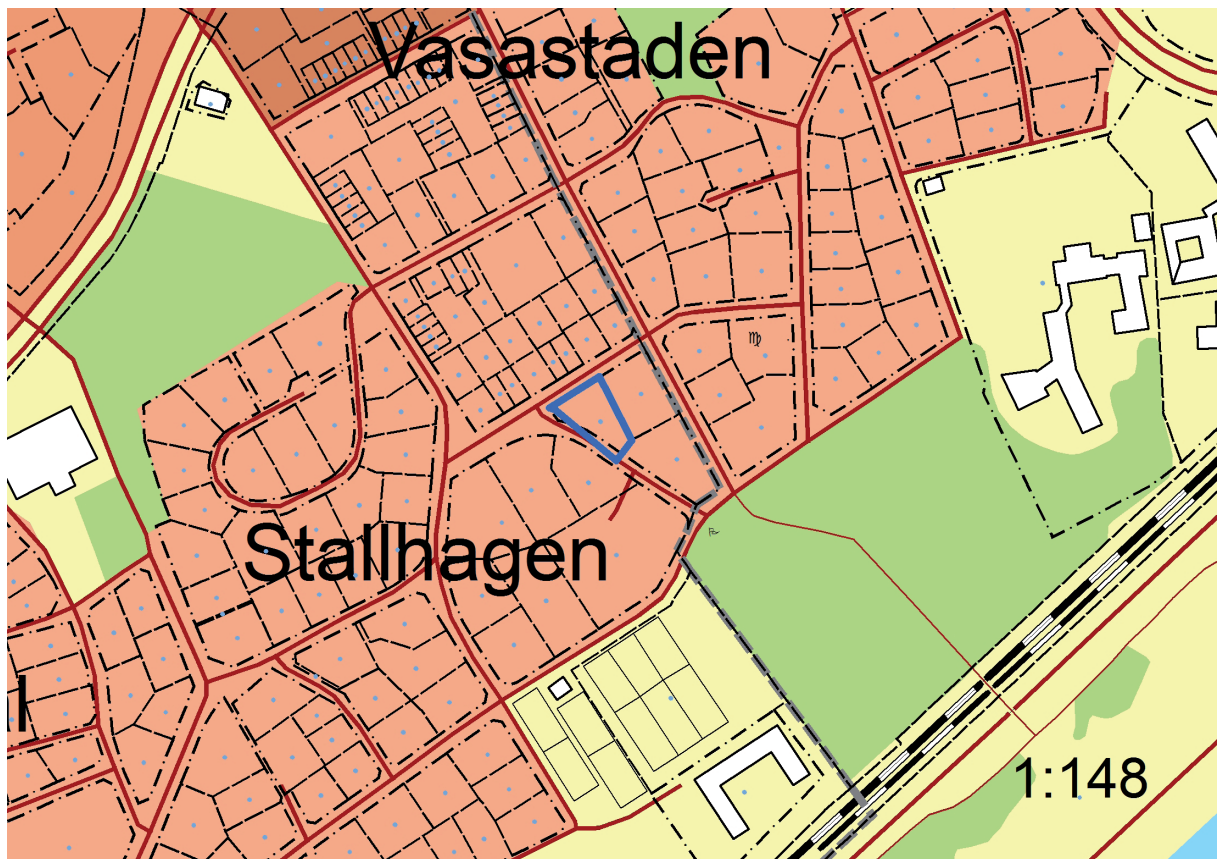
ISSN 1651-7342
ISBN978-91-86511-58-6

Inledning

Byggnaden ligger placerad i stadsdelen Stallhagen i Västerås. Området kring byggnaden består av kvarter med större exklusivt utformade villor uppförda vid 1900-talets början.

Fastighetsägaren i kvarteret Pamela 1 har ansökt om byggnadsvårdsbidrag för att restaurera bostadshusets skiffertak samt plåtdetaljer. Länsstyrelsen i Västmanlands län beviljade bidrag på 329 000 kr för åtgärderna i beslut daterat 2012-05-08, dnr 434-4824-2011.

Fastighetsägaren utsåg Västmanlands läns museum till antikvarisk medverkande för ärendet. Arbetet genomfördes under hösten/vintern 2012/2013 med medverkan av byggnadsantikvarie Fredrik Ehlton som även sammanställt denna rapport.

Karta där kvarteret är markerat i blå färg. Utdrag ur digitala fastighetskartan från 2004.

Historik och beskrivning

1900-talets första decennium är för Västerås en period av stark tillväxt. Industrierna expanderar och de nya arbetstillfällena som erbjuds medför en kraftig inflyttning till staden. Detta medför också att byggnadsverksamheten ökade och många pretentiösa flerfamiljshus med stora lägenheter uppfördes.

Kvarteret Pamela bebyggdes under 1900-talets första decennium och består av 3 stycken stora villor ritade av Erik Hahr. Aktuell byggnad är uppförd 1907 och enligt tidigare uppgifter står inte Erik Hahr som arkitekt för huset. Ägaren har dock kvar originalritningar som visar på att det faktiskt är Hahr som ritat huset. Byggnaden är en jugendvilla, uppförd i vinkel med spetsigt sadeltak. Den är murad i tegel och sedan slätputsad och avfärgad i en ljus grå kulör. Taket är belagt med skiffer på ett undertak av träpanel. Mellan skifferplattorna och panelen ligger board. Takfallen bryts av ett antal takkupor med varierande beklädnad av plåt, pärlspontad panel och slät panel. På byggnaden sitter idag plåtdetaljer av varierat utförande. Som vattbräder sitter modern plåt, men även plåt av äldre typ finns. Den stora takkupan på det nordöstra takfallet är klädd med skivplåt och är troligen ett tillägg som härstammar från 1930-talet. Samtliga takkupor är målade svarta. På det nordöstra takfallet finns även en sotarstege som leder upp till en sotarbrygga.

Kulturhistorisk värdering

Byggnaden är ett spår från den tid då Västerås stad expanderade i och med industrins tillväxt. Detta medförde en fördubbling av befolkningens mängd i staden och nya bostäder behövdes. Byggnader som på Pamela 1 är exempel på de pretentiösa bostäder som uppfördes under expansionen och riktade sig till de mer rika medborgarna.

Byggnaden upplevs idag, tillsammans med de 2 andra villorna i kvarteret, som en komplett jugendbyggnad. De 3 byggnaderna bildar en enhetlig miljö som är viktig för det kulturhistoriska värdet.

Erik Hahr hade stort inflytande på bebyggelsen under det tidiga 1900-talet och som spår av detta är Pamela 1 en viktig del. Som arkitekt är Hahr känd i stora delar av Sverige, och hans efterlämnade byggnader vittnar om och visar tydligt hur strömningarna inom arkitekturen gick under det tidiga 1900-talet.

Restaurering av skiffertak i allmänhet

Då det ofta är svårt att hitta skifferplattor av samma dimension som på det befintliga taket är det viktigt att försöka bevara så stor del av skifferplattorna som möjligt. Skiffer är ett skört material och stor försiktighet måste vidtas vid hanteringen. I rekommendationer från Riksantikvarieämbetet står det att vid omläggande av skiffertak så ska det beställas 25% mer ny sten än vad som är beräknat då många plattor förstörs i hanteringen.¹

Takpappen som ofta ligger under stenen bör ersättas med ny, dessvärre är pappens livslängd knappt hälften så lång som skiffertakets innan det är dags för en ny omläggning. Taket ska

1 Blomberg, A. 1997

enligt rekommendationerna klara sig fastän pappen är uttjänt.²

Den spik som använts traditionellt för skiffertak är smidd spik. Under senare delen av 1800-talet började man använda förtennad spik, galvaniserad spik och kopparspik. Idag används en grov rostfri spik. Den grova spiken kan skapa problem när man ska byta ut en platta som är dålig. Vi vet heller inte hur pass dessa spikar håller i längden. Annars rekommenderas kopparspik som är beständig mot korrosion och som av hävd fungerar bra.³

Byggnadsvårdsåtgärder

Takets skick innan åtgärder

I taket fanns hål och många skifferplattor var spruckna eller lösa. Detta hade lett till vattenläckage där fukten legat kvar på undertak och takstolskonstruktion. Detta hade i sin tur lett till rötskador och mögelpåväxt på virket. Sotarstegen och sotarbryggan var monterade i direkt anslutning till skifferplattorna. Plattorna klarade inte belastningen som uppstod vid sotning av skorstenarna och hade spruckit under stegens och bryggans fästen.

Projektet var uppdelat på två entreprenörer, en som lade om skiffertaket och en som utförde plåtarbeten i samband med takomläggningen.

Taket hade omfattande skador på grund av vattenläckage, på vissa ställen var det hål rakt genom taket. Foton ovanifrån: Vlm_kmvFE-630, Vlm_kmvFE-622, Vlm_kmvFE-627.

2 Blomberg, A. 1997

3 Blomberg, A. 1997

Omläggning av skiffertak

Vid startmötet gicks arbetena igenom och takläggaren bedömde att en stor del av skifferplattorna gick att återanvända. Undertakets panel gick att bevara i större utsträckning än förväntat.

Skadorna som uppstått till följd av att sotarstegen och bryggan hängde direkt på skifferplattorna åtgärdades genom att fästa dem i undertakets panel och låta beslagen gå igenom skifferplattorna. På så sätt hamnar belastningen inte på själva plattorna. Sotarstegen återanvändes. Bryggan ersattes med en ny och längre brygga för att sotaren i framtiden ska komma åt båda skorstenarna och stegen.

Taket innan åtgärder med den gamla boarden kvar. Vlm_kmvFE-1747

Sotarbryggans montering innan åtgärder. Vlm_kmvFE-1744

Översiktsbild över bostadshuset på Pamela 1 innan åtgärder. Vlm_kmvFE-2503

Den nya bryggan gömdes inockens underkant och är svart för att harmonisera med skiffertaket.

Skifferplattorna plockades bort och deras skick bedömdes. Direkt på undertaket panel lades en 12 mm tjock takboard och sedan ny takpapp. Därefter lades skiffern tillbaka i så stor utsträckning som möjligt. Det gick inte att få tillgång till nya skifferplattor av samma dimension som de befintliga. Därför ersattes trasiga plattor med nya i en något större dimension. Ny skiffer samlades på den östra frontespisen då det ansågs vara mest diskret.

Komplettering av nytt skiffer gjordes med lite större plattor än befintligt (till vänster i bild). Vlm_kmvFE-2006.

Verktyg mm. Vlm_kmvFE-1520

Den nya sotarbryggan monterades fast i undertaket för bättre stabilitet och mindre belastning på skiffret. Vlm_kmvFE-2304.

Taket under pågående arbete. Vlm_kmvFE-2005.

Taket efter genomförda åtgärder. Vlm_kmvFE-2515

Plåtarbeten i samband med takomläggningen

Arbetena gicks igenom vid startmötet. Byggnadens plåtdetaljer är av varierat utförande. Den stora takkupan och vindskivor är av äldre utförande. Under senare tid har täckskivor av modern plåt lagts på taket.

Vindskivor av plåt innan åtgärder Vlm_kmvFE-1741

De nya vindskivorna av plåt monterades likt befintligt. Vlm_kmvFE-1747.

Plåtslagaren använde fabriksmålad plåt på de ställen där plåten behövde bytas. Plåt som bevarades skrapades och målades. Färgtypen som användes i arbetena var en svart alkalisäker akrylgummibaserad färg med produktnamnet Abratex (Lindab). Färgtypen stämdes av med Länsstyrelsen och då inga krav på färgtyp fanns ställda i beslutet godkändes färgtypen för

Takkupa innan åtgärder. Vlm_kmvFE-1725

Kupan monterades bort, åtgärdades och sattes sedan tillbaka i taket. Vlm_kmvFE-2010

projektet. Det var också oklart vilken färgtyp som tidigare använts för bättringsmålningar på befintlig plåt.

I projektet ingick även att klä in de takkupor som endast var beklädda med trä. Det berörde den lilla takkupan i det nordöstra takfallet och takkupan i det nordvästra takfallet. Takkuporna var klädda med slät panel ut mot fasad. Sidorna var klädda med pärlspont och som foder av brädor. Trädetaljerna bevarades under den nya plåtinklädningen genom att först sätta en board för träpanelen som utfyllnad och sedan ny plåt.

Vid omläggningen av skiffertaket behövde vindskivor av plåt bockas in mellan takboarden och skifferplattorna. Enligt plåtslagare klarade inte den befintliga plåten att rätas och sedan bockas in utan ny plåt fick sättas dit. Den befintliga plåten bevarades under den nya.

Resultat (diskussion)

Restaureringen av skiffertaket har skett enligt länsstyrelsens beslut, samt avstämningar med Länsstyrelsen och godkändes ur antikvariskt perspektiv.

Litteratur och källor

Anna Blomberg & Kristina Linscott. 1997. Skiffertak. Riksantikvarieämbetet. ISBN 91-7209-065-0. Stockholm.

Administrativa uppgifter

<i>Västmanlands läns museums dnr:</i>	VLM120122
<i>VO Kulturmiljö; projektnr:</i>	3-12-114
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	434-4824-2011
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Kvarteret Pamela 1
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Socken:</i>	Västerås
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Ägare-beställare:</i>	Carl-Eric Malmström Svantegatan 7 724 60 Västerås
<i>Entreprenör:</i>	Skiffertak i Hällefors AB Jens Olsson Bergmästarvägen 33 712 32 HÄLLEFORS Västerås Byggplåt AB Fredrik Åberg Transformatorgatan 4 721 37 VÄSTERÅS
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Västmanlands läns museum Antikvarisk expert Fredrik Ehlton Karlskatan 2 722 14 VÄSTERÅS Tele: 021-39 32 22

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS

Tele: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@ltv.se

Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-58-6